

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

VŨ THỊ THANH HUYỀN

**DẤU ẤN VĂN HÓA TRONG “MÙI CỦA KÍ ỨC”
VÀ “TRONG NGÔI NHÀ CỦA MẸ”
CỦA NGUYỄN QUANG THIỀU**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Thái Nguyên – 2019

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

VŨ THỊ THANH HUYỀN

DẤU ẤN VĂN HÓA TRONG “MÙI CỬA KÍ ỨC”
VÀ “TRONG NGÔI NHÀ CỦA MẸ”
CỦA NGUYỄN QUANG THIỀU

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8220121

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Người hướng dẫn khoa học: TS. NGUYỄN THỊ THANH NGÂN

Thái Nguyên – 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa từng được công bố ở bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2019

Tác giả luận văn

Vũ Thị Thanh Huyền

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn thạc sĩ này, tác giả xin trân trọng cảm ơn Ban Giám hiệu, Khoa Sau đại học, Khoa Báo chí – Truyền thông và Văn học, Trường Đại học Khoa học, Đại học Thái Nguyên và các Thầy, Cô giáo đã trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ trong suốt quá trình học tập.

Đặc biệt, tác giả xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới giảng viên hướng dẫn Ts. Nguyễn Thị Thanh Ngân đã luôn tận tình hướng dẫn, chỉ bảo trong suốt thời gian tác giả nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Cuối cùng, xin gửi lời cảm ơn đến gia đình, người thân, bạn bè và đã giúp đỡ, động viên, tạo điều kiện để tác giả hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 5 năm 2019

Tác giả luận văn

Vũ Thị Thanh Huyền

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề	2
3. Đối tượng và mục tiêu nghiên cứu	10
4. Nhiệm vụ và phương pháp nghiên cứu	11
5. Phạm vi nghiên cứu	12
6. Đóng góp của luận văn	12
7. Cấu trúc của luận văn	12
Chương 1: NHỮNG VẤN ĐỀ CHUNG	14
1.1. Tiếp cận văn học từ góc nhìn văn hoá	14
1.1.1. Các khái niệm	14
1.1.2. Mối quan hệ giữa văn hóa- văn học	18
1.1.3. Nghiên cứu văn học hiện đại Việt Nam từ góc nhìn văn hóa	21
1.2. Vùng văn hóa Bắc Bộ và quá trình sáng tác của nhà văn Nguyễn Quang Thiều	22
1.2.1. Vùng văn hóa Bắc Bộ	22
1.2.2. Quá trình sáng tác của nhà văn Nguyễn Quang Thiều	25
Tiểu kết chương 1	28
Chương 2: DẤU ẤN VĂN HÓA VÙNG ĐỒNG BẰNG BẮC BỘ TRONG “MÙI CỬA KÍ ỨC” VÀ “TRONG NGÔI NHÀ CỦA MẸ” CỦA NGUYỄN QUANG THIỀU	29
2.1. Dấu ấn văn hóa vật thể	29
2.1.1 Kiến trúc nhà ở	29

2.1.2. Trang phục.....	34
2.1.3. Âm thực.....	36
2.2. Dấu ấn văn hóa phi vật thể.....	41
2.2.1. Phong tục, tập quán.....	42
2.2.2. Văn hóa ứng xử.....	56
2.2.3. Văn hóa tâm linh.....	66
Tiểu kết chương 2.....	72
Chương 3:NGHỆ THUẬT THỂ HIỆN DẤU ẤN VĂN HÓA TRONG “MÙI CỦA KÍ ỨC” VÀ “TRONG NGÔI NHÀ CỦA MẸ” CỦA NGUYỄN QUANG THIỀU	74
3.1. Không gian, thời gian nghệ thuật.....	74
3.1.1. Không gian nghệ thuật.....	74
3.1.2. Thời gian nghệ thuật.....	82
3.2. Ngôn ngữ nghệ thuật.....	86
3.2.1. Ngôn ngữ gián dị đời thường.....	87
3.2.2. Ngôn ngữ biểu cảm, giàu tính tạo hình.....	88
3.3. Giọng điệu nghệ thuật.....	90
3.3.1. Giọng điệu trữ tình- hoài niệm.....	91
3.3.2. Giọng điệu triết lý.....	96
Tiểu kết chương 3.....	98
KẾT LUẬN.....	99
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	102

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Nghiên cứu văn học từ góc nhìn văn hóa là hướng nghiên cứu, tiếp cận ngày càng được nhiều nhà nghiên cứu quan tâm, đặc biệt trong thời đại hội nhập quốc tế như hiện nay. Bởi lẽ văn học là một phận quan trọng của nền văn hóa đậm đà bản sắc mà mỗi cộng đồng, mỗi quốc gia đều nỗ lực gìn giữ, phát huy với mong muốn được khẳng định trên bản đồ văn hóa của toàn thế giới. Nghiên cứu văn học từ góc nhìn này giúp ích cho việc khai thác sâu giá trị nội tại của tác phẩm, khiến độc giả có cái nhìn bao quát, sâu sắc toàn diện đời sống văn hóa của cả một cộng đồng dân tộc. Hơn nữa, hướng tiếp cận này cũng mang ý nghĩa giáo dục lớn lao, giúp người đọc trân quý hơn những giá trị truyền thống, từ đó góp phần bồi dưỡng lòng yêu nước.

1.2. Nguyễn Quang Thiều là một trong những nhà văn tiêu biểu của nền văn học đương đại Việt Nam với những đóng góp không nhỏ trong sáng tạo nghệ thuật, thể hiện ở nhiều thể loại như thơ, tiểu thuyết, trường ca, truyện ngắn, tản văn, tiểu luận... Trong văn xuôi, tác giả "*Mùa hoa cải bên sông*" luôn để lại dấu ấn đậm nét về quê hương với những trầm tích văn hóa đặc trưng đã lắng đọng bao đời. Đặc biệt, những tác phẩm mới ra mắt độc giả trong những năm gần đây được coi là những mảnh ghép ấn tượng, tạo nên bức tranh văn hóa của một vùng đồng bằng châu thổ.

1.3. Ra đời trong những năm gần đây, "*Mùi của ký ức*" và "*Trong ngôi nhà của mẹ*" được độc giả đón nhận nồng nhiệt. "*Mùi của ký ức*" như một nén hương được nhà văn thắp lên để tưởng nhớ ông bà, cha mẹ và những người làng Chùa đã khuất. Nhà văn đưa người đọc du hành bằng tâm tưởng đi qua miền nhớ, miền thương để thưởng thức những món đặc sản của làng Chùa quê hương tác giả. "*Trong ngôi nhà của mẹ*" là dòng hồi ức chân thành cảm

động về gia đình một người bạn trong nhóm nhân sĩ Hà Đông được tác giả ghi lại bằng cả trái tim. Cả hai tác phẩm đều để lại ấn tượng sâu sắc trong tâm hồn độc giả bởi những rung cảm thiêng liêng về tình cảm gia đình và dấu ấn văn hóa của vùng đồng bằng châu thổ dưới ngòi bút tài hoa của Nguyễn Quang Thiều. Cho đến thời điểm hiện tại, đã có rất nhiều công trình lý sáng tác của nhà văn, nhà thơ Nguyễn Quang Thiều làm đối tượng nghiên cứu. Tuy nhiên, chưa có công trình nào xem xét văn xuôi của ông từ góc nhìn văn hóa một cách toàn diện, sâu sắc. Do vậy, chúng tôi cho rằng đề tài **Dấu ấn văn hóa trong “Mùi của ký ức” và “Trong ngôi nhà của mẹ”** nằm trong số những đề tài cấp thiết hiện nay.

Chọn **Dấu ấn văn hóa trong “Mùi của ký ức” và “Trong ngôi nhà của mẹ”** làm đề tài nghiên cứu chúng tôi mong muốn sẽ đem đến cách nhìn mới giúp người đọc nhận ra những giá trị văn hóa- vẻ đẹp tiềm ẩn trong những trang viết tài hoa của Nguyễn Quang Thiều. Đồng thời chúng tôi cũng muốn góp một phần nhỏ bé vào việc bồi đắp tình yêu trong tâm hồn mỗi người con đất Việt đối với văn hóa dân tộc qua những thông điệp giản dị, sâu lắng mà nhà văn muốn gửi đến bạn đọc.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

2.1. Những công trình nghiên cứu về mối quan hệ giữa văn hóa và văn học

Vào những năm đầu thế kỉ XX, đã có nhiều nhà khoa học quan tâm tới mối quan hệ giữa văn hóa và văn học như Đào Duy Anh, Đặng Thai Mai, Hoài Thanh... Càng ngày, vấn đề này càng trở thành đề tài bàn luận sôi nổi của các học giả.

Giáo sư Trần Đình Sử trong bài viết *Vai trò của văn học trong sáng tạo văn hoá* khẳng định “*Văn học là bộ phận quan trọng của văn hoá, sự giàu có của nó về nội dung và hình thức trực tiếp làm giàu cho văn hoá*” [20, tr.3].

Tác giả Trần Nho Thìn trong bài *Xác lập phương pháp tiếp cận văn hóa cho việc nghiên cứu và giảng dạy văn học Việt Nam trung cận đại* [27] trên cơ sở phân tích “*Truyện Kiều*” bàn luận về sự chi phối của văn hóa tới phong cách quan niệm về con người của đại thi hào Nguyễn Du. *Quan hệ văn hóa và văn học từ cái nhìn hệ thống* và *Tiếp cận văn học từ hệ thống văn hóa* là hai bài viết của tác giả Đỗ Lai Thúy thể hiện những đánh giá thấu đáo sâu sắc về mối quan hệ tương hỗ giữa văn hóa và văn học và đề xuất cách tiếp cận mới phê bình văn học từ góc nhìn văn hóa. Bài viết *Quan hệ giữa văn chương và văn hóa Việt Nam* của tác giả Phan Ngọc khẳng định “*cái tư tưởng gần như bất biến làm nền tảng cho nền văn hoá ấy. Tư tưởng ấy theo tôi là tinh thần yêu nước, đoàn kết của những đứa con trong cùng một gia đình, tuy thân phận có thể khác nhau, người sang kẻ hèn, người giàu kẻ nghèo, nhưng đều phải đoàn kết nhau, chia ngọt sẻ bùi để cùng sống cho độc lập dân tộc*”[52]. Theo tác giả nền tảng của văn hóa chính là tinh thần yêu nước. Đó chính là chiều sâu làm nên những giá trị vĩnh hằng của văn hóa trong dòng chảy lịch sử dân tộc.

Nhiều công trình mạnh dạn áp dụng phương pháp tiếp cận văn học từ góc nhìn văn hóa đã có sự thành công đáng ghi nhận. Công trình *Văn học trung đại Việt Nam dưới góc nhìn văn hóa* (Trần Nho Thìn, NXBGD, 2003) gồm ba phần: Phần một- Một số vấn đề lí luận của văn học trung đại Việt Nam nhìn từ góc độ văn hóa; Phần hai- Tiếp cận văn hóa với một số tác giả tác phẩm văn học trung đại; Phần ba- Văn học đầu thế kỉ XX nhìn từ văn hóa trung đại [26]. Các công trình *Tiếp cận Truyện Kiều từ góc nhìn văn hóa* (Lê Nguyên Cẩn) [2], *Truyện ngắn Nam Cao từ góc nhìn văn hóa nông thôn* (Cao Thị Thu Hằng), *Truyện ngắn Kim Lân từ góc nhìn văn hóa* (Tăng Thị Xuân), *Tiểu thuyết Đàn trời của Cao Duy Sơn từ góc nhìn văn hóa* (Cao Thành Dũng), *Truyện ngắn Trần Thùy Mai từ góc nhìn văn hóa* (Phạm Thị Thu Hương), *Vấn đề ẩm thực dưới góc nhìn văn hóa trong sáng tác của*

Thạch Lam, Nguyễn Tuân, Vũ Bằng (Đặng Thị Huy Phương), *Văn xuôi Thạch Lam dưới góc nhìn văn hóa* (Nguyễn Thị Xuân Quỳnh)...cung cấp những khía cạnh khác nhau thông qua việc khai thác tác phẩm của những tác giả cụ thể. Các công trình này đều tiếp cận văn học dưới góc nhìn văn hóa đem đến một cái nhìn toàn diện cách đánh giá khoa học chân xác hơn đối với với những giá trị văn học truyền thống, mở ra một hướng nghiên cứu mới vừa phù hợp với xu thế phát triển của thời đại mới vừa giữ gìn được bản sắc truyền thống văn hóa.

2.2. Những công trình nghiên cứu về sáng tác của Nguyễn Quang Thiều

Là gương mặt nổi bật trong nền văn học đương đại dân tộc, Nguyễn Quang Thiều được mệnh danh là cây bút đa năng và sung sức ghi dấu ấn với nhiều thể loại (thơ, văn xuôi, tiểu luận, ký, dịch thuật...) Tác phẩm của ông nhận được sự quan tâm của đông đảo các nhà nghiên cứu. Ông đã giành được nhiều giải thưởng danh giá như giải thưởng Hội Nhà văn Việt Nam năm 1993 cho tập thơ *Sự mất ngủ của lửa*, giải thưởng Final danh giá của Mỹ cho tập thơ *Những người đàn bà gánh nước sông* (The Women Carry River Water) của The National Literary Translators Association năm 1998, giải thưởng văn học quốc tế Changwon KC International Literary Prize - một giải văn học danh giá của Hàn Quốc nhằm tôn vinh những nhà văn, nhà thơ của Hàn Quốc và người nước ngoài đã có những đóng góp cho văn học thế giới năm 2018.

Một loạt bài viết, nhận định thể hiện những đánh giá đa chiều về gương mặt thơ Nguyễn Quang Thiều: Bài viết *Về tư duy thơ Nguyễn Quang Thiều* [45] trên Tạp chí sông Hương tác giả Đông La đề cao sự tìm tòi, sáng tạo, vẻ đẹp tư duy thơ của thi sĩ làng Chùa, nhà phê bình Mai Văn Phấn trong bài *Hiện tượng thơ Nguyễn Quang Thiều và lộ trình cách tân* đã khẳng định giá trị của thơ ca Nguyễn Quang Thiều “*Bóng dáng thời đại và cách tân thi pháp là hai vấn đề lớn và quan trọng trong suốt hành trình sáng tạo của Nguyễn*